

BALTI AREAALI TÜPOLOOGILISI SARNASUSI MORFOSÜNTAKSI VALDKONNAS

BIRUTE KLAAS-LANG, MIINA NORVIK

1. Sissejuhatus

Balti areaal on kahte eri keelkonda kuuluvate keelte kohtumispaik: Soome lahe lõunakaldal kõneldavad eesti ja liivi keel on soome-ugri keeled, läti ja leedu keel aga indoeuroopa keelkonda kuuluvad balti keeled. Aastatuhandeid kestnud läänemeresoome ja balti hõimude vaheline kontakt on jätnud jälje ka keeltesse. Sellest annab tunnistust asjaolu, et sarnasusi saab välja tuua erinevatel keelekirjeldustasanditel: häälikusüsteemis, morfoloogias, süntaksis, sõnavaras, pragmaatikas jne. Osa neist on käsitletavad tüpoloogiliselt ootuspärase, osa laenamisest või kaasmõjust tingitud arenguna.

Käesolev uurimus on vaid mõnest Balti areaali iseloomustavast, ennekõike morfosüntaktilisest nähtusest. 2. osa vaatleb lähemalt subjekti ja objekti käändevalikut, 3. osa käsitleb kaudse käsu väljendamist ning 4. osa kaudse teate edastamist. Kui subjekti ja objekti tarvitus Balti areaali kuuluvates keeltes on võrdlemisi laialdast tähelepanu leidnud (nt Larsson 1983; 2001; Ambrazas 2001; Bjarnadóttir, De Smit 2013), siis otsese ja kaudse teatelaadi vormistamist käskude-keeldude vahendamisel ning info edastamisel on võrreldud vähem (nt Klaas 1997; 2002; vt ka Kehayov 2008). Lisaks eespool nimetatud teemadele on käsitletud teisigi Balti areaalile iseloomulikke morfosüntaktilisi nähtusi, näiteks võib tuua järgmised teemad ja allikad: predikatiiv (Klaas 1987), atribuutkonstruktsioonid (Klaas 1994a), agentpartitsiip (Larsson 2001), impersonaalid ja passiivid (Holvoet 2001), adressaatobjekt (Klaas 1994b), kohakäänete funktsioonid (Klaas 1996). Pragmatika on tähelepanu keskpunktis viisakuse väljendust uurivas artikliseerias (Klaas 2004; Pajusalu, R. jt 2009; Pajusalu, R. jt 2010).

Artikli eesmärk on käsitleda subjekti, objekti, kaudset käsku ja vahendatud info edastamist areaalsest perspektiivist, analüüsida nende sarnasusi ja erinevusi. Põhirõhk on küll eesti ja leedu keele võrdlemisel, kuid oluliste vahelülidena on arvesse võetud ka liivi ja läti keelt. Kohati on lisaks toodud näiteid ka vene keelest (sh põhjavene murretest), kuna kontakt slaavi hõimudegagi on olnud rohkem kui tuhande aasta pikkune ning põhjavene murrete ainestik annab juurde võimaluse teha laiemaid tüpoloogilisi üldistusi.

Artiklis lähtutakse ülalnimetatud grammatiliste nähtuste kirjeldamisel mõistestikust ja käsitlustest, mis lubaksid võrreldavate markerite abil kõrvutada eri keelkondadesse kuuluvaid keeli ja anda edasi morfosüntaktilised sarnasused just üldisemast perspektiivist lähtudes. Süvakäsitlused leiab artiklis viidatud allikatest.

2. Subjekti ja objekti käändevalik eesti ja leedu keeles

Eesti ja leedu keeles on kaks käännet eristamiseks totaalset ja partsiaalset subjekti ning kolm käännet eristamiseks totaalset ja partsiaalset objekti (vt tabelit 1). Täis- ja osasubjekt ning täis- ja osaobjekt on traditsioonilised terminid, kajastades kunagist ettekujutust nominatiivse ja partitiivse subjekti ning nominatiivse ja genitiivse *vs.* partitiivse objekti sisulisest erinevusest, mitte nende erinevuste tänapäevast käsitust (EKG II: 39, 46). Kuigi selline totaalset ja partsiaalset subjekti ning objekti vahe tegemine ei ole üldine tava, aitab see läänemeresoome ning balti (ja ka slaavi) keeli paremini omavahel võrrelda – seda on täheldanud teisedki uurijad (vt Koptjevskaja-Tamm, Wälchli 2001: 648).

Tabel 1.

Osa- ja täissubjekti ning osa- ja täisobjekti käändevalik eesti ja leedu keeles

Keel	Täissubjekt	Osasubjekt	Täisobjekt	Osaobjekt
eesti	NOM	PART	GEN, NOM	PART
leedu	NOM	GEN	ACC, (NOM)	GEN

2.1. Täis- ja osasubjekt

Prototüüpse subjekti kui totaalsubjekti jaoks on nii eesti kui ka leedu keeles kasutusel nominatiivi käänne (näide 1), partsiaalne subjekt aga on eesti keeles väljendatud partitiiviga ning leedu keeles genitiiviga (näide 2) (Klaas 2005: 274).

- (1) ee: **Vesi** on kaevus.
ld: Šuliny **vanduo.**
 kaev:LOC vesi:NOM
- (2) ee: Kaevus on **vett.**
ld: Šuliny yra **vandens.**
 kaev:LOC ole.3 vesi:GEN

Osasubjekt ilmnebki eksistentsiaallauseis, vt näidet 2, mis esindavad sõnajärge XVS (põhisõnajärg on mõlemas keeles SVX). Jaatava eksistentsiaallause korral tingib partsiaalsubjekti kasutuse subjekti kvantitatiivne määratlematus, nagu näites 2, eitavas eksistentsiaallauses on subjekt aga alati partsiaalne,¹ vt näidet 3 (Klaas 2005: 275).

- (3) ee: **Vanemaid** ei olnud kodus.
ld: **Tèvų** nebuvo namie.
 vanem:PL.GEN NEG:ole.3 kodus

¹ Markeeritud eksistentsiaallause erijuhtumiks on peetud identifitseerivat eksistentsiaallauseid, kus subjekt on nominatiivis, nt *Õues on lapsed, Klaasis polnud vesi* (, *vaid piim*) (EKG II: 42, 45).

Elkirjeldatud alustel toimub nominatiivi ja partitiivi vaheldus ka soome keeles (ISK: 833). Liivi keele kohta on väidetud, et subjekt esineb partitiivikujulisena kohalause (eksistentsiaallausekujulises kohamäärusega algavas lauses), vt näidet 4, hulka või määra väljendavate sõnadega *je'nnō*, *pāgin* 'palju', *veitō* 'vähe', *sugid* 'sugugi' ning juhul, kui väljendatakse rõhutatult ebamäärast hulka; lisaks selgub, et partsiaalne subjekt ilmneb ka eitavas eksistentsiaallauses (vt Viitso 2008: 341, 343). Põhjalikud uurimused liivi keele subjekti kohta paraku puuduvad.

- (4) lv: **Mõtsās** um pō'ddiri. (Viitso 2008: 343)
 mets:INE ole.3SG pöder.PL.PART
 'Metsas on põtru.'

Vene keeles on samuti võimalik osasubjekti (genitiivse subjekti) kasutamine, vt näidet 5. Tavaline on see eituse korral, määratlemata kvantiteedi puhul on see omane vaid teatud semantikaga intransitiivsetele verbidele, nagu vene *доставать*, *хватать* 'piisama, küllalt olema'. Üksnes põhjavene murretes on osasubjekti kasutamisele vähem piiranguid – seda on peetud läänemeresoome keelte mõjuks (Koptjevskaja-Tamm, Wälchli 2001: 659; vt ka Plungjan 2011: 193; Kuzmina 1993: 116). Läti keeles on partsiaalse subjekti (genitiivikäändeline nagu leedu ja vene keeleski) kasutus eksistentsiaallausetes pigem omane kirjutatud keelele; suulises keeles on genitiivi ja nominatiivi tarvitus aga peaaegu võrdne (Berg-Olsen 2001: 212).

- (5) vn: **Хлеба** нет на столе.
 Leib:GEN NEG PREP laud: PREPL
 'Leiba ei ole laual.'

2.2. Objekt

Objekti käändevalik sõltub erinevatest teguritest: verbi aspektist (piirivõimalusega *vs.* piirivõimaluseta tegevus) objektieseme kvantitatiivsest piiritletusest/piiritlematusest, eitusest/jaatuses (EKG II: 49–53).

2.2.1. Täisobjekt

Tegevuse ja objektieseme piiritletuse korral on eesti keeles kasutusel genitiivne totaalobjekt, leedu keel tarvitab vastavatel juhtudel aga akusatiivset totaalobjekti, vt näidet 6. Mõlemas keeles võib täisobjekt esineda ka nominatiivis, vt näidet 7 (Klaas 1996: 46). Eesti keeles on ainsuslik täisobjekt nimetavas, juhul kui see laiendab a) umbisikulises tegumoes öeldisverbi, b) käsklause eksplitsiitset öeldisverbi, c) täiendina esinevat *da*-tegevusnime ja käsklause või umbisikulise lause öeldisverbist sõltuvat *da*- või *ma*-tegevusnime. Mitmusliku täisobjekti korral on alati kasutusel nimetav kääne (EKG II: 53). Kuigi leedu keeles on nominatiivi kasutus objekti positsioonis võimalik, seda just isikuta lausetes infinitiivi ja passiivis predikaadi laiendina, mõjub see pigem arhailiselt ning on asendatav akusatiiviga (Ambrasas 2001: 400; Klaas 1996: 46; 2005: 277–278). Nominatiivse objektiga murdenäited pärinevad idapoolsetelt murdealadelt (LKM: 43). Nominatiivse objekti esinemist on kirjeldatud ka läti keeles, kusjuures esinemistingimused sarnanevad siin leedu keelega. Ühtlasi peab rõhutama nominatiivse objekti arhailisust ja ka seda, et tänapäeva läti kirjakeeles on see asendunud akusatiiviga (Kalnača, ilmumas; Holvoet 1993).

- (6) ee: Poiss kirjutas **luuletuse**.
 ld: Vaikynas parašē **eilēraštj**.
 poiss.NOM PREF:kirjuta:PST.3 luuletus:ACC
- (7) ee: Tuleb **köögivili** külvata.
 ld: Reikia **daržovės** pasėti.
 tule:3SG köögivili:PL.NOM külva:INF

Nominatiivset täisobjekti on lisaks balti keeltele täheldatud ka kiriku-
 slaavi keeles ning põhjavene murretes. See on tõstatanud küsimuse, kas tege-
 mist on paralleelse või keeletekontaktist tuleneva arenguga. Kontakti puhul on
 eeldatud järgmist suunda: läänemeresoome > balti keeled, põhjavene murded
 (Koptjevskaja-Tamm, Wälchli 2001: 660; Ambrazas 2001: 406).

Totaalobjektiga kombineerudes annavad eesti keeles tegevusele piirivõi-
 maluse või muudavad tegevuse piiritletuks perfektiivsed partiklid, nagu *ära*,
läbi, või adverbiaalid, nagu *lõpuni*, *täielikult* (EKG II: 51). Kui eesti keeles on
 vahel kasutusel lausa kõik kolm viisi (eriti suulises keeles), siis soome keeles
 piisab referendi kvantitatiivseks iseloomustamiseks sageli vaid ühest varian-
 dist, vt näidet 8 (Klaas 1999: 50; Metslang 1994: 20).

- (8) ee: Ma lugesin **raamatu** lõpuni läbi.
 sm: Minä luin **kirjan**.
 mina luge:PST:1SG raamat:GEN

Leedu keeles väljendatakse piiritletust perfektiivsete prefiksite abil,
 vrd *eiti/nueiti* 'minema, ära minema'. Sageli piisabki vaid verbist, et mär-
 kida opositsiooni imperfektiivsus *vs.* perfektiivus (LKM: 130–140; Klaas
 2005: 276–277). Verbiprefiksud on kasutusel ka vene ja läti keeles. Teatavat
 üleminekujuhumit Balti areaalis esindab aga liivi keel, kus leidub nii per-
 fektiivseid partikleid (nt *jārā* 'ära') kui ka verbiprefiksud (nt *no-*, *sa-* jt) (vt ka
 Wälchli 2001: 420). Kõik liivi keeles leiduvad verbiprefiksud on laenatud läti
 keelest (Vaba 2010: 226).

Liivi keelt lähendab Balti keeltele seegi asjaolu, et kui eesti keeles on to-
 taalobjekti käändeks genitiiv või nominatiiv (vt ülal), siis liivi keeles on selleks
 vaid genitiiv, nagu näites 9. Sealjuures on genitiivis ka mitmuslik nimisõna-
 line objekt, imperatiivse öeldisverbi nimisõnaline objekt (näide 10) ning sel-
 le ühilduv täiend, isegi eitavas lauses võidakse kasutada genitiivset objekti.
 Nominatiivset sihitist leidub liivi keeles üliharva, vastavaid juhte on koguni
 seletatud juhusliku nominatiivi kasutamisega genitiivi asemel (vt Viitso 2008:
 341–342).

- (9) lv: Ta mīž eņš **laps** jārā. (Viitso 2008: 341)
 tema müü:PST.3SG oma laps.GEN ära
 'Ta müüs enda lapse ära.'
- (10) lv: Valā **sie** **vie'd** u'lzō! (Viitso 2008: 341)
 vala.IMP.2SG see.GEN vesi.GEN välja
 'Vala see vesi välja!'

Nagu eelnevast ilmneb, on nominatiivse objekti kasutus marginaliseeru-
 nud Läänemere areaalis just balti keeltes, aga ka liivi keeles kui balti keelte-
 ga kõige tihedamas kontaktis olnud läänemeresoome keeles. Leedu keeles on

nominatiivne objekt pigem erand ja kuulub vananenud väljenduslaadi ja just kirjalike tekstide registrisse. Tänapäeva läti kirjakeeles on nominatiivse objekti kõrvale tõrjunud akusatiivis objekt. Liivi keeles on nominatiivse objekti esinemine samuti üliharv. Eesti keeles on aga nominatiivne objekt igati elujõuline. Võib ilmselt väita, et nominatiivne objekt võis tekkida balti ja slaavi keeltes küll tugeva läänemeresoome mõju tulemusel, kuid aja jooksul on see taas kadumas (vt ka Ambrasas 2001: 406–407). Ka tugevas balti keelte mõju sfääris olev liivi keel on selle marginaliseerumise kaasa teinud.

2.2.2. Osaobjekt

Nii eesti kui ka leedu keeles on olemas piirivõimaluseta tegevust väljendavad, üksnes partsiaalobjekti nõudvad verbid, st verbid, mis leedu keeles nõuavad genitiivi ja eesti keeles partitiivi (EKG II: 49–51; LKG: 51). Keeliti on küll mõnevõrra erinev, mis verbid alati partsiaalobjekti nõuavad, ning eesti keeles on vastavaid verbe ka suurem hulk. Siiski on leitav ühisosa: mõlemas keeles tarvitavad partsiaalobjekti vaimset ja meelelist tunnetust, aga ka füüsilist kontakti väljendavad verbid (vt täpsemini Klaas 1999: 47–83; 2005: 277).

Osaobjekti kasutamine piirivõimalusega tegevuse puhul näitab objekti- eseme ja/või tegevuse piiritlematust, nagu näites 11. Osaobjektile iseloomuliku käändevaliku (eesti keeles partitiiv, leedu keeles genitiiv) tingib ka eitus (Klaas 2005: 275–277; EKG II: 51).

(11) ee: Lapsed jõid **piima**.

ld: Vaikai	gèrè	pieno .
laps:PL.NOM	joo:PST.3	piim:GEN

Võrdluseks võib tuua, et ka läti ja vene keeles on objekt eituse korral osaobjekti (st genitiivi) käändes. Üldiselt on vene keeles genitiivse osaobjekti kasutus aga vähenemas, ainult põhjavene murretes on see tavalisem. Samuti läti keeles on osaobjekti tarvis harv: lisaks eitusele esineb see vaid kindlate verbide korral (Koptjevskaja-Tamm, Wälchli 2001: 653–655; Kuzmina 1993: 28–39).

Liivi keele kohta on väidetud, et see on üldistanud partitiivse objekti, eriti juhtudel, mil genitiiv ei ole eristatav nominatiivist² (Koptjevskaja-Tamm, Wälchli 2001: 654–655). Nagu osas 2.2.1 näidati, on võimalik ka genitiivse totaalobjekti kasutus.

2.1 ja 2.2 põhjal saab väita, et huvitaval kombel on Balti areaalis kõneldavatest keeltest partsiaal- ja totaalsubjekti ning partsiaal- ja totaalobjekti eristus tugevaim eesti ja leedu keeles, vt tabelit 2. Läti ja liivi keeles ning ühtlasi ka vene keeles on selgelt rohkem käändekasutuse üldistumist ja/või piiranguid käänete tarvitamisel.

² Liivi keeles eristuvad nominatiiv ja genitiiv tegelikult vaid väiksel osal noomenitest, enamasti langevad nominatiiv ja genitiiv kokku (Viitso 2008: 329).

Objekti- ja subjektikäänete valik eesti, liivi, läti ja leedu keeles

Keel	Täissubjekt	Osasubjekt	Täisobjekt	Osaobjekt
eesti	NOM	PART	GEN, NOM	PART
liivi	NOM	PART		PART, GEN
läti	NOM	(GEN)		ACC, (GEN)
leedu	NOM	GEN	ACC, (NOM)	GEN

Eesti ja liivi keel osutuvad aga omamoodi läänemeresoome ja balti keelte ühenduslülilik verbipartiklite ja -prefiksrite kasutamise poolest eristuse imperfektiivsus *vs.* perfektiivsus edasiandmisel. Nimelt kui soome keeles piisab sageli vaid objektikäändest, et väljendada tegevuse lõpetatust, on eesti keeles sageli vaja perfektiviseerivaid partikleid, liivi keeles aga on peale partiklite olemas ka verbi prefiksud nagu läti ja leedu keeles.

3. Vahendatud käsu/soovi väljendamine

Otsese ja kaudse teatelaadi erinev grammatiline vormistus on iseloomulik paljudele Euroopa ja Aasia keeltele. Samuti on eesti, liivi, läti ja leedu keeles otsene ja kaudne teatelaad erinevalt markeeritud. Teatelaad on kaudne nii vahendatud käskude-keeldude (3.1–3.4) kui ka vahendatud informatsiooni edastamisel (4. osa).

3.1. Vahendatud käsu/soovi vorm ja funktsioon eesti ning leedu keeles

„Eesti keele grammatika” toob indikatiivi, konditsionaali ning kvotatiivi kõrval eraldi kõneviisidena välja veel imperatiivi, mis väljendab otsest käsku, ja jussiivi, mis väljendab vahendatud käsku. Otsene käsk on suunatud vestluskaaslasele (*Tule! Tulge!*) või haarab kaasa ka kuulaja (*Mingem!*). Vahendatud käsk a) lähtub kõnelejalt ning on suunatud dialoogis mitteosalevale kolmandale isikule (tuntud ka kui perspektiivne käsk), vt näidet 12, või b) lähtub kolmandalt isikult, mis juhul käsu adressaadiks on tegevussubjekt (retrospektiivne käsk), vt näidet 13 (EKG II: 35, 37).

(12) Ütle neile, et **tulgu** nad homme ise kohale. (EKG II: 37)

(13) Lapsed nõudsid: **tulgu** sina neile päriselt õpetajaks. (EKG II: 37)

Leedu keele grammatikates on vahendatud käsku/soovi edasiandvad vormid aga paigutatud üldjuhul imperatiivi vormistiku alla. Sealjuures on siiski rõhutatud, et need erinevad nii teatelaadilt kui ka moodustusviisilt (Paulauskienė 1994: 320; DLKG: 308–309). Tabel 3 esitab näiteks verbi *daryti* 'tegema' imperatiivivormide paradigma, eristades kaudse käsu vormid joonega.

Verbi *daryti* 'tegema' imperatiivvormid*

Ainsus	Mitmus
1. -----	1. <i>dary-ki-me</i> 'tehkem'
2. <i>dary-k(-i)</i> 'tee'	2. <i>dary-ki-te</i> 'tehke'
3. <i>tegul daro, tedaro</i> 'tehku'	3. <i>tegul daro, tedaro</i> 'tehku'
(<i>te-dara-i</i>) 'tehku'	(<i>te-dara-i</i>) 'tehku'

* Klaas 2002: 119.

Moodustusviisi erinevus seisneb selles, et otsese ja kaudse käsu vormistamisel on leedu keeles kasutusel erinev tüvi. Otsese käsuga tarvitatakse infinitiivi tüve (*dary*), millele lisandub imperatiivi tunnus *k(i-)* ning mitmuses ka pöördelõpp. Kaudse käsu vormistamisel aga kasutatakse indikatiivtüve (*daro*) ning ainsuse ja mitmuse isikueristust ei tehta. Sünteetilise vormi paralleelvariant (*tedarai*) on moodustatud indikatiivi oleviku ainsuse 2. isikust.

Tabelist 3 ilmneb, et kaudset käsku on võimalik moodustada nii sünteetiliselt kui ka analüütiliselt (vrd *tegul daro, tedaro, tedarai*). Analüütilises konstruktsioonis esinev partikkel *tegul* on võrreldav eesti *las-* või vene *пусть-*partikliga; *tegul*-partiklile on tagasiviidav ka sünteetilises tarindis esinev eesliide *te-*. Sulgudes toodud vormid, st kaudse käsu sünteetilised vormid, on moodustatud indikatiivi preesensi 2. isikust. Need esindavad juhte, mis tänapäeva keeles mõjuvad arhailiselt ning on pigem leitavad murretest ning vanadest tekstidest. Sünteetiline moodustus on ootuspärane vaid mõne üksiku verbi korral: *tebunie* 'olgu' ning *teenie* 'mingu'.

Leedu keele sünteetilised imperatiivvormid annavad tunnistust grammatisatsiooniprotsessi tsüklilisusest (vt Hopper, Traugott 2003: 21), sest nüüdseks arhailiseks muutunud vormid on algselt arenenud kindla kõneviisi olevikust (Zinkevičius 1981: 131–136; Kazlauskas 1968: 373–385). Aja jooksul on nende funktsiooni taas üle võtnud kindla kõneviisi oleviku vormid koos modaalpartikliga *te, tegu(l)* (vt tabelit 3 ja LKE: 368–369): *tegu(l) neša, teneša* 'kandku, las kannab'; *tegu(l) saugoja, tesaugoja* 'kaitsku, las kaitseb'; *tegu(l) rašo, terašo* 'kirjutagu, las kirjutab'.

Leedu *tegu(l)*-tarindid on sarnased eesti keele *las*-tarinditele ja vene keele *пусть*-tarinditele, kus nimetatud partikli ja kindla kõneviisi olevikuga antakse edasi perspektiivset vahendatud käsku, vt näidet 14 (vt ka 3.4).

(14) ee: Las ta teeb, mis tahab.

ld:	Tegul	daro	sau	kaip	nori.
	PTL	tege:3	POSS.PRON	nagu	taht:3
vn:	Пусть	делает	как	хочет.	
	PTL	tege:3SG	nagu	taht:3SG	

Nagu juba mainitud, eristub ka leedu keeles vahendatud käsk muudest imperatiivvormidest teatelaadi kaudsuse poolest. Kui aga eesti keeles on jussiiivormide abil võimalik väljendada nii perspektiivset kui ka retro-

spektiivset käsku, siis leedu keeles on ülalkirjeldatud vahendid kasutusel vaid perspektiivse käsu vormistamiseks (15). Retrospektiivse käsu jaoks on tarvitusel tingiv kõneviis (16), mis on võimalik ka eesti keeles, vt näidet 17 (Klaas 2002: 119; Paulauskienė 1994: 320).

- (15) ld: Tenesislepia nuo žmonių, pasisako,³
 PREF:NEG:peit:REFL.JUSS.3 PREP inimene:PL.GEN ūtle:REFL.JUSS.3
 ką yra sumanęs. (LKM: 157)
 mis.ACC ole.PRS.3 mõtle:PTCP
 'Ärgu peitku end inimeste eest, õelgu välja, mis tal plaanis on.'
- (16) ld: Jis pasiūlė, kad aš prašyčiau pagalbos.
 tema soovita:PST.3SG et mina palu:COND.1SG abi:GEN
- (17) Ta soovitas, et ma **paluksin** abi, vrd Ta soovitas, et ma **palugu** abi.

Vaadeldud 3. isiku vormid on leedu keeles üldiselt paigutatud imperatiivi-paradigmasse, sealjuures on aga lisatud, et kuigi kõnealused vormid kuuluvad käskivasse kõneviisi, väljendavad need pigem soovi või lubatavust (18). Lähiminekust on pärit ka käsitus, mis ühendab kõik 3. isiku vormid, nii sünteetilised kui ka analüütilised, nii tänapäeva ühiskeelsed kui ka arhaismid, eraldi kõneviisiks – optatiiviks (LKG: 62–64).

- (18) ld: **Tegul daro** sau kaip nori.
 PTL tege:PRS.3. POSS.PRON nagu taht:PRS.3
 'Las ta teeb, mis tahab.'

Ka eesti keeles võivad jussiivivormid olla kasutusel soovi väljendamiseks. Kõige selgemini tuleb vastav tähendus esile needmistes ja vandesõnades, nagu näites 19. Optatiivi ongi peetud 3. isiku imperatiivivormide lähtekohaks (Erelt, Metslang 2004).

- (19) **Vajugu** ta maa alla! (Erelt, Metslang 2004: 170)

3.2. Eesti jussiivi ning leedu 3. isiku imperatiivi sekundaarsed kasutused

Peale vahendatud käsu või soovi võidakse eesti keeles jussiivivormi kasutada ka otsese käsu tarvis, näiteks lause 20 on suunatud vestluskaaslasele. Lisaks saab jussiiviga väljendada mööndust, anda edasi süüdistavat suhtumist või hoopis kontsessiivset ehk parastavat suhtumist, nagu lauses 21 (EKG II: 83; vt ka Erelt, Metslang 2004; Metslang, Sepper 2010).

- (20) **Olgu** see töö teil homseks **tehtud!** (EKG II: 83)
 (21) **Käigu** nad kuradile! (EKG II: 83)

3. isiku imperatiivi ehk siis leedu grammatikakäsitluste kohaselt optatiivi otsese käsu väljendamiseks leedu keeles ei kasutata, analoogiliselt eesti keelega leidub seda aga sajatustes ja parastava suhtumisega lausetes. Siiski on n-ö sajatava suhtumise väljendamiseks leedu keeles muidki võimalusi peale tavapäraste 3. isiku imperatiivivormide (22). Nimelt on kasutusel ka kindla kõneviisi olevikuvormid ilma *te-*formandita või *tegul-*partiklita (23), tingiva

³ Jussiivi vormistamises on ellips, eesliide *te-* on ainult esimese verbi vormistikus.

kõneviisi vormid (24) ning huvitaval kombel ka otsest käsku väljendavad imperatiivvormid (25) (Klaas 2002: 123–124).

- (22) ld: **Tegul** **ima** j̄i galas
 PTL võt:PRS.3 tema.ACC surm.NOM
 'Võtku teda surm!'
- (23) ld: **Ima** j̄i galas. (Paulauskienė 1994: 315)
 võt:PRS.3 tema.ACC surm.NOM
 'Võtku teda surm!'
- (24) ld: Kad j̄i vilkai kur pačiupty. (LKM: 152)
 et tema.ACC hunt:PL.NOM PTL kinni_võt:COND.3
 'Et hundid ta kinni võtaks!'
- (25) ld: **Trenk** tave perkūnas. (Paulauskienė 1994: 315)
 löö.IMP sina.ACC vālk.NOM
 'Vālk sind tabagu!'

Näite 24 tõlkest ilmneb, et tingiva kõneviisi kasutamine on võimalik ka eesti keeles (vt ka EKG II: 178); teistele variantidele eesti keeles head vastet ei leidu.

3.3. Vahendatud käsu/soovi grammatiline aeg

Leedu keeles võivad vahendatud käsku või soovi väljendavad vormid kombineeruda oleviku või tuleviku ajavormiga, vt näidet 26. Olevikuvormide abil väljendatav tegevus ei pea tingimata olema lokaliseeritud olevikku, vaid see võib toimuda ka hiljem või toimumisaeg võib jääda hoopiski selgumata (Klaas 2002: 122). Tegelikult võib väita, et nii kaudse kui ka otsese käsu puhul paigutub tegevussituatsioon igal juhul tulevikku, sest see saab toimuda alles siis, kui otsene või kaudne käsk on edastatud (vt EKG II: 83). Ka leedu keele optatiivvormide kohta on väidetud, et need ei diferentseeri olevikku ega tulevikku: *tedaro* tähendab nii 'tehku praegu' kui ka 'tehku homme', *tebūna* ja *tebus* näites 26 paigutavad tegevuse igal juhul tulevikku (Paulauskienė 1994: 314).

- (26) ld: Pagaliau tebūna (tebus)
 lõpuks PREF:ole.PRS.3 PREF:ole.FUT.3
 kaip tu nori (DLKG: 306)
 nagu sina.NOM taht:PRS.2
 'Lõppude lõpuks mingi (las läheb, las minna) nii, nagu sa tahad.'

Tulevikuline vormistusviis on levinud ka leedu murretes ja vanades tekstides. Ei ole aga päris selge, kas tulevikuvormi kasutamine on laenuline (mõjutatud vene keele analüütilistest konstruktsioonidest, vt näidet 14) või mitte, tegemist võib olla ka tüpoloogilise sarnasusega. Võiks ehk nõustuda seisukohaga, et vene keele mõju ei ilmne mitte niivõrd optatiivsete konstruktsioonide tulevikuvormide valikus, kuivõrd nende kasutamise intensiivistumises (LKM: 314; Klaas 2002: 122).

3.4. *las*-tarindid vahendatud käsu väljendajana eesti, liivi ja läti keeles

Eesti keeles saab vahendatud käsku väljendada ka *las*-tarindi abil, nagu näites 27 (EKG II: 37, 174). Sarnaselt jussiiviga saab *las*-tarindi abil edasi anda nii perspektiivset kui ka retrospektiivset käsku. Ühtlasi on see kasutusel mööduse väljendamiseks, vt lauset 28 (Metslang, Sepper 2010: 546–547). Partikkel *las* lähtub kausatiiv-permissiivsest konstruktsioonist *laskma* + *da*-infinitiv (nt *lase istuda*) (vt täpsemini Erelt, Metslang 2004: 173).

(27) **Las** ta **ootab** mind kella all. (EKG II: 174)

(28) **Las** nad **vaidlevad** pealegi, küll nad ükskord ära tüdivad.
(Metslang, Sepper 2010: 547)

Siinkohal võib tõmmata paralleele vahendatud käsu vormistusega läti keeles: selleks on kasutusel partikkel *lai* (lühenenud vormist *laid*, algselt läh-
tunud imperatiivvormist *laist* 'laskma'), mis kombineerub põhiverbi indika-
tiivvormiga, nagu lauses 29 (Holvoet 2010: 427).

(29) lt: **Lai** viņi te **atnāk**.
PTL nemad.NOM siia tule:3
'Las nad tulevad siia.'

Huvitavat üleminekujuhtumit eesti ja läti keele vahel kujutab endast aga liivi keel, kus kohustuse, mööduse, soovi ning käsu-keelu väljendamiseks on tarvitusel rõhumäärsõna *la'z* koos jussiiivse vormiga, vt lauset 30 (Viitso 2008: 320). Sellisest moodustusviisist tulenevalt on Kehayov jt (2011: 88)⁴ käsitle-
nud neid kui eesti ja läti hübriidvorme. Nagu eelnevast selgus, lubavad eesti
las ja läti *lai* enda järel vaid indikatiivi ajavormi.

(30) lv: **La'z** ta **lu'ggõg** rõntõ le'bbõ.
PTL tema luge:JUSS.3SG raamat.GEN läbi
'Las ta loeb raamatu läbi.'

Osadest 3.1–3.4 selgub, et leedu keeles on vahendatud käsu või soovi väl-
jendamiseks kasutusel nii sünteetilised kui ka analüütilised vormid, kusjuu-
res nende arengus võib märgata teatavat tsüklilisust. Ka eesti keeles on ole-
mas nii sünteetilised jussiiivvormid kui ka analüütiline *las*-tarind. Ülemineku-
juhtumiks osutus liivi keel, kus on korruga kasutusel nii partikkel 'las' kui ka
jussiiivne vorm.

Eesti ja leedu keele kohta on väidetud, et vahendatud käsk on arenenud
varasemast optatiivist. Nagu mainiti, on leedu keeles tänapäevalgi soovi väl-
jendamine imperatiivi üks olulisi funktsioone, mistõttu 3. isiku imperatiivvor-
me on tahetud ka eraldi optatiivi kõneviisina esitada. Leedu *tegul*-partikkel +
indikatiivvorm on lihtsasti võrreldav eesti *las* + indikatiivvormiga, samuti
läti vastava tarindiga. Näibki võimalik väita, et lubatavus, soov jms on omane
just analüütilistele konstruktsioonidele.

⁴ Kehayov jt (2011) käsitlevad oma artiklis 3. isiku imperatiivvormide kasutamist küsi-
lausetes. Autorid näitavad, et see on omane Kihnu murdele, Kuramaa liivi keelele ja läti
keelele ehk samuti vaadeldav areaalse nähtusena.

Kui eesti keeles kombineeruvad kõnealused vormid vaid oleviku ajavormiga, siis leedu keeles on võimalik ka tuleviku ajavormi tarvitus, kuigi olulist erinevust nende kasutuses ei saa täheldada. Keeltevahelise erinevusena võib välja tuua ka seda, et kui eesti keeles on kõnealune vorm kasutusel nii perspektiivse kui ka retrospektiivse käsu väljendamiseks, siis leedu keeles on sel vaid perspektiivse käsu väljendamise funktsioon. Retrospektiivse käsu edasiandmiseks on leedu keeles teised vahendid.

4. Kaudse evidentsiaalsuse väljendamine

Nagu on täheldatav kaudse ja otsese käsu vaheline opositsioon, nii ka info edastamisel võidakse grammatiliselt eristada seda, kas info on saadud otse või kaudselt. Niisugune informatsiooniallika markeerimine grammatiliste vahendite abil on tuntud evidentsiaalsusena (vt Aikhenvald 2004: 1). Kuigi otsese ja kaudse info edastamise jaoks on Euroopa keeltes erinevaid viise, siis grammatiline vormistus, mis läbib kogu paradigma, on ennekõike idaeuroopaline nähtus. Ühe grammatilise evidentsiaalsuse ala moodustavad ka Balti areaalis kõneldavad eesti, liivi, läti ja leedu keel (Kehayov 2008: 25; Klaas 1997: 73).

Eesti keeles vormistab kaudset teatelaadi kaudne kõneviis ehk kvotatiiv, mille tunnus kirjakeeles on *-vat*. Ka leedu keele grammatikad toovad kvotatiivi vahel eraldi kõneviisina välja (nt GLJ, DLKG), kuid mitte alati. Põhjus on selles, et kaudse info edastamisel kasutatakse partitsiipe ning eraldi morfoloogilist markerit leedu keeles ei ole (vt nt Wiemer 2006: 37). Läti keeleski, kus on leitavad nii morfoloogiline marker *-ot* kui ka partitsiibid, on kõnealust kategooriat vaadeldud kui midagi morfoloogia ja süntaksi vahepeale jäävat. Kuigi läti *-ot* ja ka eesti *-vat* on ajalooliselt partitsiibid, saab neid tänapäeval siiski vaadelda kaudse kõneviisi tunnustena (Holvoet 2010: 435, vt EKG I: 236).

Kvotatiiv on üks evidentsiaalsuse alaliike, mis koos inferentsiaali ja miratiiviga kuulub kaudse evidentsiaalsuse alla (inferentsiaali ja miratiivi kohta vt 4.2) (Willett 1988: 57). Kui see on eesti ja leedu keele grammatikates eraldi kõneviisina esitatud, võib definitsioonidest leida järgneva ühisosa: 1) info on kuulnud kelleltki kolmandalt, 2) suhtluseesmärk on esituslik (näiteks ei avalda kõneleja sõnumiga seoses omapoolset soovi vms) ning 3) kõneleja võib selle info reaalsuses kahelda (EKG I: 82; DLKG: 305–310).

Selleks et mitte piirduda üksnes morfoloogilist tunnust omava kategooriaga, vaid käsitleda ka morfosüntaktilisi nähtusi, on järgnevalt üldiselt vaadeldud seda, milliseid võimalusi on kaudsel teel saadud info väljendamiseks eesti, leedu, läti ja liivi keeles. Leksikaalseid vahendeid eraldi siiski ei käsitleta.

4.1. Kaudse teatelaadi vormistamise võimalusi

Nagu mainitud, on eesti kirjakeeles kvotatiivi morfoloogiline marker *-vat*. See ei muutu ei arvus ega isikus, ei jaatuses ega ka eituses, nt *ma, sa .. (ei) elavat*. Olevikuvormi kõrval on analüütiliselt moodustatud üldminevikuvormid, nt *ma, sa .. (ei) olevat elanud*, kuid lisaks ka sünteetilised *nuvat*-vormid, mis kasutuse poolest on aga harvad (vt EKG I: 236; Metslang, Sepper 2010: 540–541).

Leedu keeles väljendatakse kolmandalt isikult saadud teavet partitsiipide abil. Lihtvormide korral on kasutusel aktiivi partitsiibid, milles eristuvad oleviku-, mineviku-, tuleviku- ning isegi iteratiivivormid; liitvormid koosnevad

verbist *būti* 'olema' + aktiivi või passiivi partitsiibist. Sarnaselt eesti keelega ei tee leedu kvotatiiv isiku ja arvu eristust ning eituses ja jaatuses ilmneb sama vorm. Küll aga on ajasüsteem eesti keele omast palju mitmekesisem, pakku- des väljenduseks nii lihtvorme (näide 31, oleviku lihtvorm) kui ka liitvorme (näide 32, oleviku liitvorm) (Klaas 1997: 78–79).

- (31) ld: Jis daug **dirbąs**
 tema palju töötä:PTCP.PRS.M
 'Ta töötavat palju.' (otsetõlkes 'Ta palju töötav.')
- (32) ld: Jis **esąs** ilgai **dirbąs**
 tema ole:PTCP.PRS.M kaua töötä:PTCP.PST.M
 'Ta olevat kaua töötanud.' (otsetõlkes 'Ta olev kaua töötanud.')

Eriti levinud on partitsiipide kasutamine narratiivsetes tekstides ehk rahvajuttudes, mis oma teatelaadilt ongi sisuliselt vahendatud pärimus. Enamasti just vastavatel puhkudel on partitsiipide kasutamine ootuspärane ka eesti keeles, vt näiteid 33 ja 34 (Klaas 1997: 77–78, 89–91; Metslang 1991: 166). On väidetud, et kvotatiiviga seostatav narratiivsuse ja kahtluse väljendamine on iseloomulik just Balti areaalile (Klaas 1997: 85).

- (33) **Surnud** ühel isandal naine ja **jätnud** maha kaksteist poega ja ühe tütrekese. Mõne aja pärast **hakanud** isa teist neidu armastama, nõida. See **öelnud**: „Tütar las jääb, aga oma pojad põleta kõik ära...” Isa **möelnud** nii, **möelnud** naa, ei teadnud, mida ette võtta. Ja **öelnud** ta ühele oma teenrile...
- (34) ld: Vieno pono **mirusi** pati ir **palikusi** dvylika sūnu ir dar vieną dukterėlę. Po kiek laiko tėvas **pamilęs** kitą merginą, raganą. Ta **sakanti**: „Duktė tesie, bet savo sūnus visus sudegink...” Tėvas **maštęs** taip, **maštęs** šiaip, **nebežinąs**, kas čia bebus daryti. Ir **pasakęs** vienam savo tarnui...

Ajalooliselt on ka eesti kvotatiivi marker *-vat* käsitletav partitsiibina (*v*-partitsiibi partitiivvormina), kusjuures murretest on leitavad ka *v*-partitsiibi nominatiiv ja genitiiv. Põhjaeesti murrete alale, kuid osaliselt ka eesti üldkeelele on olnud iseloomulik *da*-infinitiivi kasutamine, keskmurde alal on tarvitatud *ma*-infinitiivi. 3. isikult pärit infot antakse edasi ka modaalverbi *pidama* minevikuvormiga (Erelt jt 2006: 129–130, 133; vt ka Ikola 1953).

Läti ja liivi keeles võidakse samuti tarvitada partitsiipe, vt näiteid 35 ja 36. Liivi keeles on neid sealjuures peetud kõige tüüpilisemateks vahendatud info kandjateks (Kehayov jt 2011: 44). Lisaks leidub mõlemas keeles ka morfoloogiline kvotatiivvorm. Läti keeles on kvotatiivi tunnuseks *-ot* ning liivi keeles *-(j)i*, millel on ka mitmusevormid (vt Holvoet 2010: 434; Viitso 2008: 318).

- (35) lt: Jānis **aizbraucis** vakar. (Holvoet 2010: 434)
 PN.NOM ära_sõit:PTCP.PST.NOM.SG.M eile
 'Jānis olevat sõitnud eile ära.'
- (36) lv: siz ants **lā'nd** s'epā jūrā
 siis Ants mine:PTCP.SG sepp.GEN juurde
 un **vestān** ū'd nabāg. (Setälä 1953: 293)
 ja ost:PTCP.SG ūks.GEN oherdi.GEN
 'Siis Ants läinud sepa juurde ja ostnud oherdi.'

4.2. Vormide areng ning nende funktsioonid

Eesti, leedu, liivi ja läti keeles markeeritakse morfoloogiliste ja/või morfosüntaktiliste vahenditega seda, kui info on kuulnud kelleltki kolmandalt isikult; ühtlasi võib kasutatav grammatiline vahend lisada info edastaja poolse kahtluse (Klaas 1997: 87–88). On väidetud, et leedu keeles saab väljendada teistki kaudse evidentsiaalsuse liiki: inferentsiaalsust ehk järelduslikkust, mille puhul info ei tule kelleltki kolmandalt, vaid kõneleja ise on mingite tagajärgede tunnistajaks (tavaliselt on tegemist meelelisel teel saadud infoga), vt näidet 37 (vt Wiemer 2006: 37). Kaudse evidentsiaalsuse alla paigutatakse ka sündmuse ootamatut iseloomu märkiv miratiiv, vt lauset 38. On arvatud, et läti keele süsteem oli kunagi sarnane leedu keele omaga, kuid ajaga on toimunud kitsemine (Holvoet 2010: 435).

(37) ld: Mindaugo būta žiauraus.
Mindaugas.GEN ole:PTCP.PST julm:GEN
'Mindaugas olevat olnud julm.'

(38) ld: Vyras **atsigrežes** žiūri –
mees.NOM ūmber_pööra:PTCP.PST.M vaata:PRS.3.SG
stovįs velnias
seis:PTCP.PRS.M kurat.NOM
'Mees pöördunud ümber, vaatab – kurat seisab.'

Selline kõnelejast endast lähtuv järelduslikkus on leedu keeles kasutusel pigem stilistilistest kaalutlustest lähtuvalt, näiteks tekstile arhailise või ka paatosliku varjundi andmiseks. Eriti hästi tuleb see välja näiteks Justinas Marcinkevičuse (1930–2011) kuulsas luuletuses „Viies elegeiline armastuslaul”⁵ (39), kus luuletaja kasutab passiivis mineviku partitsiipe just inferentsiaalsuse edasi andmiseks.

(39) ld: Čia **būta** mano lūpų ir akių.
Čia mano rankų **klaidžiota**.
Po žodžiais ir po tyla **gyventa**...
'Siin oldud minu huultel ja silmadel.
Siin minu kätel ekseldud.
Sõnade ja vaikuse all elatud...'

Nagu osast 4.1 ilmnes, võidakse kõigis keeltes tarvitada vahendatud info edastamiseks partitsiipe, kuid ilma kooplaverbita. Sellist kooplaverbi väljajätu on peetud üldiseks tendentsiks (balti keelte kohta vt Holvoet 2010: 435). Sellele on pakutud ka järgnev seletus: kuna partitsiip üksi ei erista ajalisi suhteid, vaid katab nii liht-, täis- kui ka ennemineviku ala, muutub ajasuhete märkimisest olulisemaks info vahendatuse väljendamine. Muuhulgas on väidetud, et partitsiipseid vorme ei saa asendada tegelike perfektivormidega, sest see muudaks kõneleja suhtumist vahendatud sõnumisse, st muudaks modaalsust (Klaas 1997: 86, 89–90). See asjaolu näitab ilmekalt narratiivsuse ja kahtluse väljendamise põimumist kvotatiivvormide korral (vt ka 4.1).

⁵ Justinas Marcinkevičius Penktoji meilės elegija. <http://www.silalesbiblioteka.lt/lt/renginiaiparodos/106-paroda-sins-ir-garbs-lietuvis-skirta-justinui-marcinkeviiui-atminti> (21. VI 2014). Eestikeelne tõlge näites 39 Birute Klaasilt.

Nii eesti kui ka leedu keeles on kvotatiivimarker tarvitusel ka muudes funktsioonides. Eesti keeles esineb see näiteks *vat*-infinitiivina, vt näidet 40 (EKG I: 64; Klaas 1997: 85). Kõrvalepõikena võib välja tuua, et eesti vana kirja-keele allikates leidubki seda vaid *vat*-infinitiivina, kaudse kõneviisi funktsioonis seda peaaegu ei esine (Penjam 2013: 189). Leedu partitsiipidel on samuti mitmeid funktsioone kanda. Kui eesti keeles on kvotatiivil ka oma spetsiifiline marker (*vat*-vorm), siis leedu keelel sellist ainult kvotatiivile iseloomulikku morfoloogilist markerit ei olegi. See on ka põhjus, miks leedu keeleteadlased on aegade jooksul kahelnud kvotatiivi kui kõneviisi eraldi välja toomise vajalikkuses ja liigitavad kohati selle indikatiivi variandiks (Paulauskienė 1994).

(40) Kuulsin kedagi **kõndivat**. (Klaas 1997: 85)

Nagu eelnevast ilmneb, on eesti ja leedu keeles kaudse evidentsiaalsuse väljendamisel sarnasusi nii vormistuses kui ka funktsioonis. Ühendavaks vormiliseks tunnusjooneks on näiteks partitsiipide kasutamine. Partitsiipe võidakse kasutada ka liivi ja läti keeles.

Erinevalt leedu keelest on eesti keeles kaudse kõneviisi tähistamiseks olemas morfoloogiline marker *-vat*. See on kirjakeeles kõige tüüpilisem vahend, piiratud ulatuses ja põhiliselt murdekeeles tarvitatakse ka *ma-* ja *da-*infinitiivi. Eesti kvotatiivis on sünteetiliste vormide kõrval (*nad tulnuvat*) analüütilised vormid (*nad olevat tulnud*), leedu keeles sünteetilist moodustusviisi ei leidu. Võrreldes eesti keelega on leedu keele ajasüsteem mitmekesisem ja see leiab väljenduse ka kaudses kõneviisis, kus lisaks preesensile ja preteeritumile on kasutusel ka iteratiivne (korduva tegevuse) preteeritum ja futuurum. Võib täheldada, et nii eesti kui ka leedu keeles puuduvad sellised grammatilised vahendid, mis oleksid kasutusel ainult kvotatiivi väljendamiseks.

Kuna mineviku partitsiibi kasutamist indirektselt evidentsiaalsuse väljendamiseks on peetud Euraasia keeli iseloomustavaks isoglossiks (Grünthal 1941; Tauli 1966; Haarmann 1970; Ambrasas 1990; Künnap 1992; 1994 jne), on võimalik, et otsese ja kaudse teatamislaadi vaheline morfoloogiline opositsioon kujunes tüpoloogilise nähtusena balti ja läänemeresoome keeltes iseseisvalt. Samas võib kõneviisi staatust vääriva paradigma moodustumist näha vaid kitsas areaalis, mis ühendab läänemeresoome ja balti keeli. Tõenäoliselt on oluline osa olnud ka keelekontaktidel, mille tulemusel balti ja läänemeresoome keelte kaudsel kõneviisil on selliseid tunnuseid, mis on tüpoloogiliselt üsna haruldased, näiteks narratiivsuse ja tegevussituatsiooni reaalsuses kahtlemise ühendamine. Partitsiipide kasutamine (abiverbiga või ilma) kvotatiivi positsioonis on ilmselt nähtus, mille puhul võiksime ehk rääkida naaberkeelte konserveerivast mõjust: läänemeresoome keeltele iseloomulik partitsiipide rohkus on ka balti keeli iseloomustav seik.

5. Kokkuvõte

Artiklis käsitletud eri keelkondadesse kuuluvate naaberkeelte – eesti, läti, liivi ja leedu keele – morfosüntaktilised sarnasused lubavad teha oletusi areaali tüpoloogilistest ühisjoontest, mille väljakujunemisel on kindlasti teatud rolli mänginud keelekontaktid. Kuigi põhirõhk on artiklis eesti ja leedu keele võrdlemisel, annab lisatud liivi, läti ja ka põhjavene murrete andmestik

võimaluse teha laiemaid tüpoloogilisi üldistusi subjekti, objekti, kaudse käsu ja soovi ning kaudse teatamislaadi kohta.

Prototüüpne subjekt on kõigis vaadeldud keeltes nominatiivis, sarnasusi leidub ka subjekti vormistuse muudes võimalustes ja tingimustes. Nii on kõigis vaadeldud keeltes (sh põhjavene murretes) näiteks eksistentsiaallausetes nominatiivist erinevas käandes subjekti vormistust. Sarnasusi võib täheldada ka objekti vormistuses, sh käändeopositsiooni ja/või verbipartiklite ja -prefiksita kasutamises imperfektiivsuse *vs.* perfektiivsuse edasiandmiseks. Balti areaalis kõneldavatest keeltest on partsiaal- ja totaalsubjekti ning partsiaal- ja totaalobjekti eristus tugevaim just eesti ja leedu keeles. Läti ja liivi keeles ning ühtlasi vene keeles on selgelt rohkem käändekasutuse üldistumist ja/või piiranguid nende tarvitamisel. Eesti ja liivi keel osutuvad omamoodi ühenduslüliliks läänemeresoome ja balti keelte vahel eristuse imperfektiivsus *vs.* perfektiivsus edasiandmiseks verbipartiklite ja -prefiksitaga. Huvitavad seaduspärasused ilmnevad nominatiivse objekti kasutamises. Objekti nominatiivset vormistust teatud grammatilises kontekstis tunnevad nii läänemeresoome kui ka balti keeled, aga ka põhjavene murded. Kui eesti keeles on nominatiivne objekt igati elujõuline, siis leedu keeles on see pigem erand ja kuulub vananenud väljenduslaadi ja just kirjalike tekstide registrisse. Läti keeles (vähemalt tänapäeva kirjakeeles) pole nominatiivse objekti esinemine võimalik. Liivi keeles kui balti keeltega kõige tihedamas kontaktis olnud läänemeresoome keeles on nominatiivse objekti esinemine samuti üliharv.

Otsese ja kaudse teatelaadi erinev grammatiline vormistus on iseloomulik paljudele Euroopa ja Aasia keeltele. Ka eesti, liivi, läti ja leedu keeles on otsene ja kaudne teatelaad erinevalt markeeritud. Vahendatud käsu või soovi väljendamiseks on eesti ja leedu keeles kasutusel nii sünteetilised kui ka analüütilised vormid. Mõlema keele kohta on väidetud, et vahendatud käsk on arenenud varasemast optatiivist. Leedu tarind, partikkel *tegul* + indikatiivivorm, on lihtsasti võrreldav eesti *las* + indikatiivivormiga, samuti läti ja vene keele vastavate tarinditega. Liivi keel on siin üleminekujuhtumiks, kus on korruga kasutusel nii partikkel *la'z* 'las' kui ka jussiivne vorm. Keeltevahelised erinevused on aga ajavormide kasutuses: kui eesti keeles kombineeruvad kõnealused vormid vaid olevikuvormiga, siis leedu keeles on võimalik ka tuleviku ajavormi tarvitus, kuigi olulist erinevust nende kasutuses ei saa täheldada. Keeltevahelise erinevusena võib välja tuua seda, et eesti keeles võib vahendatud käsku ja soovi esitada nii perspektiivse kui ka retrospektiivse suunaga, leedu keeles on võimalik vaid perspektiivne käsk ja soov.

Vahendatud info edastamiseks kasutatakse kõigis vaadeldud keeltes ilma koopulaverbita partitsiipe, mis ühendab kvotatiiviks nii narratiivsuse kui ka kahtluse väljendamise. Samas on partitsiipidel kõigis keeltes muid funktsioone. Kui eesti keeles on kvotatiivil oma spetsiifiline marker (*vat*-vorm), siis leedu keeles sellist ainult kvotatiivile iseloomulikku morfoloogilist markerit ei ole. Võrreldes eesti keelega on leedu keele ajasüsteem mitmekesisem ja see leiab väljenduse kaudses kõneviisis, kus lisaks preesensile ja preteeritumile on kasutusel ka iteratiivne (korduva tegevuse) preteeritum ja futuurum. Partitsiipide kasutamine (abiverbiga või ilma) kvotatiivi positsioonis on ilmselt nähtus, mille puhul võiksime ehk rääkida naaberkeelte konserveerivast mõjust: läänemeresoome keeltele iseloomulik partitsiipide rohkus on ka balti keeli iseloomustav seik.

Kirjandus

- A i k h e n v a l d, Alexandra Y. 2004. *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.
- A m b r a z a s 1990 = Витаутас Амбразас. Сравнительный синтаксис причастий балтийских языков. Вильнюс.
- A m b r a z a s, Vytautas 2001. On the development of the nominative object in East Baltic. – *Circum-Baltic Languages*. Kd 2: Grammar and Typology. (Studies in Language Companion Series 55.) Toim Östen Dahl, Maria Koptjevskaja-Tamm. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, lk 391–412.
- B e r g - O l s e n, Strula 2001. Subjects and valency-changing mechanisms in Latvian. – *Sprachtypologie und Universalienforschung*, kd 54, nr 3, lk 209–225.
- B j a r n a d ó t t i r, Valgerdur, De S m i t, Merlijn 2013. Primary argument case-marking in Baltic and Finnic. – *Baltu Filologija*, nr 22, lk 31–65.
- DLKG = Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. Peatoim Vytautas Ambrazas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1994.
- EKG I = Mati Erelt, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1995. *Eesti keele grammatika I. Morfologia. Sõnamoodustus*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.
- EKG II = Mati Erelt, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1993. *Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: kiri*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- E r e l t, Mati, M e t s l a n g, Helle 2004. Grammar and pragmatics: Changes in the paradigm of the Estonian imperative. – *Linguistica Uralica*, kd XL, nr 3, lk 161–178.
- E r e l t, Mati, M e t s l a n g, Helle, P a j u s a l u, Karl 2006. Tense and evidentiality in Estonian. – *Topics in Subjectification and Modalization*. Toim Bert Cornillie, Nicole Delbecque. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, lk 125–136.
- GLJ = Грамматика литовского языка. Peatoim Vytautas Ambrazas. Vilnius, 1985.
- G r ü n t h a l, Willem 1941. Itämerensuomalaisten kielten yksikön nominatiivi objektin edustajana aktiivin yhteydessä. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 218.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- H a r m a n n, Harald 1970. *Die indirekte Erlebnisform als grammatische Kategorie. Eine eurasische Isoglosse*. Wiesbaden.
- H o l v o e t, Axel 1993. On the nominative object in Latvian, with particular reference to the debitive. – *Linguistica Baltica*, nr 2, lk 151–161.
- H o l v o e t, Axel 2001. Mood and modality in Latvian. – *Sprachtypologie und Universalienforschung*, kd 54, nr 3, lk 226–252.
- H o l v o e t, Axel 2010. Mood in Latvian and Lithuanian. – *Mood in the Languages of Europe*. (Studies in Language Companion Series 120.) Toim Björn Rothstein, Rolf Thieroff. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, lk 425–446.
- H o p p e r, Paul, T r a u g o t t, Elizabeth 2003. *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- I k o l a, Osmo 1953. *Viron ja liivin modus obliquuksen historiaa*. (Suomi 106.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja-Riitta Heinonen, Irja Alho 2004. *Iso suomen kielioppi*. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950.) Toim Auli Hakulinen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- K a l n a č a, Andra (ilmumas). *A Typological Perspective on Latvian Grammar*. De Gruyter Open.
- K a z l a u s k a s, Jonas 1968. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika*. Vilnius.

- Ке h а y о v, Petar 2008. An Areal-Typological Perspective to Evidentiality: The Cases of the Balkan and Baltic Linguistic Areas. (Dissertationes linguisticae Universitatis Tartuensis 10.) Tartu: Tartu University Press.
- Ке h а y о v, Petar, L i n d s t r ö m, Liina, N i i t, Ellen 2011. Imperative in interrogatives in Estonian (Kihnu), Latvian and Livonian. – *Linguistica Uralica*, kd XLVII, nr 2, lk 81–93.
- Kl a s, Birute 1987. Ühisjooni ja erinevusi eesti ja leedu keele predikatiivi iseloomus. – *Dialoogi mudelid ja eesti keel*. (TRÜ toimetised 795.) Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, lk 25–37.
- Kl a s, Birute 1994a. Adressaatobjekt Balti keeleareaalis. – *Lähivertailuja 7. Suomalais-virolainen kontrastiivinen seminaari*. (Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 44). Toim Karl Pajusalu, Valma Yli-Vakkuri. Turku: Turun yliopisto, lk 52–64.
- Kl a s, Birute 1994b. Kontrastiivseid noppeid Balti keeleareaali atribuutkonstruktsioonidest. – *Emakeel ja teised keeled: Eesti keel võõrkeelena*. 8.–10. oktoober 1993: ettekanded. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 25–33.
- Kl a s, Birute 1996. Similarities in case marking of syntactic relations in Estonian and Lithuanian. – *Estonian: typological studies*. (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 4.) Toim Mati Erelt. Tartu: Tartu University Press, lk 37–67.
- Kl a s, Birute 1997. The quotative mood in the Baltic Sea areal. – *Estonian: Typological Studies II*. (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 8.) Toim Mati Erelt. Tartu: Tartu Ülikool, lk 73–97.
- Kl a s, Birute 1999. Dependence of the object case on the semantics of the verb in Estonian, Finnish, and Lithuanian. – *Estonian: Typological Studies III*. (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 11.) Toim Mati Erelt. Tartu: Tartu Ülikool, lk 47–83.
- Kl a s, Birute 2002. Reported commands in Lithuanian compared to Estonian. – *Linguistica Uralica*, kd XXXVIII, nr 2, lk 118–124.
- Kl a s, Birute 2004. Conditional mood and politeness in Lithuanian in comparison with Estonian. – *Linguistica Uralica*, kd XL, nr 4, lk 306–317.
- Kl a s, Birute 2005. Case marking in Estonian and the Baltic languages: A comparative view. – *Les langues ouraliennes aujourd'hui. Approche linguistique et cognitive. The Uralic languages today. A linguistic and cognitive approach*. Toim M. M. Jocelyne Fernandez-Vest. Paris: Librairie Honoré Champion, lk 273–288.
- К о п т j e v с к а j a - Т а м м, Maria, W ä l c h l i, Bernhard 2001. The Circum-Baltic languages. An areal-typological approach. – *Circum-Baltic Languages. Kd 2: Grammar and Typology*. (Studies in Language Companion Series 55.) Toim Östen Dahl, M. Koptjevskaja-Tamm. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, lk 615–761.
- К у з м и н а 1993 = И. Б. Кузьмина, Синтаксис русских говоров в лингвогеографическом аспекте. Москва: Наука.
- K ü n n a p, Ago 1992. *Elanud kord...* – *Keel ja Kirjandus*, nr 4, lk 209–215.
- K ü n n a p, Ago 1994. On the Uralic Indirectal. – *Ural-Altische Jahrbücher*, nr 13, lk 18–27.
- L a r s s o n, Lars-Gunnar 1983. Studien zum Partitivgebrauch in den ostseefinnischen Sprachen. (Studia Uralica et Altaica Upsaliensia 15.) Uppsala.
- L a r s s o n, Lars-Gunnar 2001. Baltic influence on Finnic languages. – *Circum-Baltic Languages. Kd 1: Past and Present*. (Studies in Language Companion Series 54.) Toim Östen Dahl, Maria Koptjevskaja-Tamm. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, lk 237–253.

- LKE = Lietuvių kalbos enciklopedija. Peatoim Vytautas Ambrazas. Vilnius, 1999.
- LKG = Lietuvių kalbos gramatika II. Peatoim Kazys Ulvydas. Vilnius, 1971.
- LKM = Evalda Jakaitienė, Adelė Laigonaitė, Aldona Paulauskienė 1976. Lietuvių kalbos morfologija. Peatoim Evalda Jakaitienė. Vilnius.
- Metslang, Helle 1991. Ajast ja tema vormist verbitarindeis. – Keel ja Kirjandus, nr 3, lk 163–168.
- Metslang, Helle 1994. Grammatikaliseerumisest eesti ja soome keeles. – Lähi-vertailuja 7. Suomalais-virolainen kontrastiivinen seminaari. (Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 44). Toim Karl Pajusalu, Valma Yli-Vakkuri. Turku: Turun yliopisto, lk 9–32.
- Metslang, Helle, Sepper, Maria-Maren 2010. Mood in Estonian. – Moods in the Languages of Europe. (Studies in Language Companion Series 120.) Toim Björn Rothstein, Rolf Thieroff. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, lk 528–550.
- Pajusalu, Renate, Viimann, Virve, Klaas, Birute, Pajusalu, Karl 2010. Forms of address across languages: Formal and informal second person pronoun usage among Estonia's linguistic communities. – Intercultural Pragmatics, kd 7, nr 1, lk 75–101.
- Pajusalu, Renate, Viimann, Virve, Pajusalu, Karl, Klaas, Birute 2009. Politeness in a bilingual society: Estonians and Russians in Estonia. – Plurilinguisme et traduction des enjeux pour L'Europe. Multilingualism and Translation: Challenges for Europe. Toim M. M. Jocelyne Fernandez-Vest, D.-T. Do-Hurinville. Paris: L'Harmattan, lk 135–150.
- Paulauskienė, Aldona 1994. Lietuvių kalbos morfologija. Paskaitos lituanistams. Vilnius.
- Penjam, Pille 2013. Eesti vanema kirjakeele *va(t)*-konstruktsioonid. – Emakeele Seltsi aastaraamat, nr 58, lk 186–209.
- Plungjan 2011 = Владимир Плунгян, Введение в грамматическую семантику: грамматические значения и грамматические системы языков мира. Учебное пособие. Москва: Российский государственный гуманитарный университет.
- Setälä, Eemil N. 1953. Näytteitä liivin kielestä. (Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 106.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Zinkevičius, Zigmas 1981. Lietuvių kalbos istorinė gramatika 2. Vilnius.
- Taali, Valter 1966. Structural Tendencies in Uralic Languages. The Hague: Mouton.
- Vaba, Lembit 2010. Kuidas läti-eesti keelekontakt on mõjutanud eesti murdekeele grammatikat ja sõnamoodustust. – Emakeele Seltsi aastaraamat, nr 56, lk 204–246.
- Vitsso, Tiit-Rein 2008. Liivi keel ja läänemeresoome keelemaastikud. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Wiemer, Björn 2006. Evidentiality in Lithuanian: A typological assessment. – Baltistica, kd 41, nr 1, lk 33–49.
- Willet, Thomas L. 1988. A cross-linguistic survey of the grammaticalization of evidentiality. – Studies in Language, kd 12, nr 1, lk 51–97.
- Wälchli, Bernhard 2001. Lexical evidence for the parallel development of the Latvian and Livonian verb particles. – Circum-Baltic Languages. Kd 2: Grammar and Typology. (Studies in Language Companion Series 55.) Toim Östen Dahl, Maria Koptjevskaja-Tamm. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, lk 413–441.

Typological similarities of the Circum-Baltic area in the field of morphosyntax

Keywords: morphosyntax, areal linguistics, subject, object, indirect message

The article discusses a couple of morphosyntactic issues of the Circum-Baltic languages, such as subject and object cases, expression of indirect command, and conveyance of indirect message, analysing their formal and functional differences and similarities. The main emphasis lies on the comparison of Estonian and Lithuanian, considering Livonian and Latvian as an intermediary link.

The formal and pragmatic analysis of subjects and objects reveals that of the Circum-Baltic languages the distinction between the partial and total objects, resp. subjects is the clearest in Estonian and Lithuanian. In Latvian and Livonian, as well as in Russian there is considerably more convergence and/or constraints in case usage. Estonian and Livonian proved to be an intermediary link between the Finnic and Baltic languages as far as the use of verbal particles and prefixes to distinguish between perfectivity and imperfectivity is concerned.

The formal and functional analysis of indirect command/request involves comparison of synthetic and analytic forms. It appears, for example, that the Lithuanian combination of particle *tegul* + indicative compares easily with the Estonian *las* + indicative form, as well as with the corresponding constructions in Latvian and Russian. Again, Livonian offers a transitional case, where the relevant construction includes both the particle *la'z* and a jussive form. Here Estonian and Lithuanian differ in that in Estonian an indirect request or command can be retrospective as well as perspective, whereas Lithuanian permits the latter direction only.

As to information from a third source all the languages in question convey it using participles without a copula verb. Such way of expression combines narrativity with doubt. While Estonian, Latvian and Livonian have a specific morphological marker (e.g. Est *-vat*) for the quotative, Lithuanian has not. However, Lithuanian enjoys more diversity in combination of participles with various tense forms than Estonian, for example, which is also reflected in the Lithuanian expression of indirect command or request.

Birute Klaas-Lang (b. 1957), PhD, University of Tartu, University of Helsinki, Professor of Estonian as a Foreign Language, birute.klaas-lang@ut.ee

Miina Norvik (b. 1985), MA, University of Tartu, Institute of Estonian and General Linguistics, Junior Researcher of Finnic Languages, miina.norvik@ut.ee